

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Хижня Людмила Євгеніївна

УДК 342.9+349.6+553.3/9

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ В
УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Запорізькому національному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України

Коломоєць Тетяна Олександрівна,
Запорізький національний університет,
декан юридичного факультету.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Легеза Юлія Олександрівна,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права;

кандидат юридичних наук

Лученко Марина Михайлівна,
Дніпровський гуманітарний університет,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін.

Захист відбудеться «01» липня 2020 року о «10⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.051.07 Запорізького національного університету за адресою: 69600, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 74, корп. 5, кім. 202-б.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а, корп. 2, кім. 101).

Автореферат розісланий «01» червня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ш.Н. Гаджиєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення безпеки довкілля належить до стратегічних завдань діяльності сучасної держави, про що свідчать положення численних міжнародних і національних нормативно-правових актів та угод. Зокрема, Стратегією державної екологічної політики України на період до 2030 р. встановлюється як пріоритетне завдання діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування оптимізація заходів зі збереження та відновлення довкілля як середовища і як базису створення умов належної реалізації права людини на життя та здоров'я. Попри надзвичайну важливість визначених завдань охорони довкілля реалізація державної екологічної політики України характеризується високим рівнем декларативності правотворчих і правозастосовних підходів до її впровадження загалом та у сфері реформування механізмів адміністративної відповідальності зокрема.

Дані Державної служби статистики України свідчать про високий відсоток латентності адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля. Зокрема, у 2010 р. за порушення норм адміністративного законодавства у сфері охорони довкілля було притягнуто 201,3 тис. осіб із 8854,1 тис. осіб, які вчинили таке порушення; у 2014 р. – 82,7 тис. осіб із 2657,1 тис. осіб; у 2015 р. – 62,3 тис. осіб з 1984,6 тис. осіб; у 2016 р. – 56,9 тис. осіб із 2183,6 тис. осіб; у 2017 р. – 54,7 тис. осіб із 2885,3 тис. осіб; у 2019 р. – 60,5 тис. осіб із 3577,1 тис. осіб. При цьому головною причиною зниження кількості осіб, щодо яких було застосовано заходи адміністративної відповідальності, є насамперед триваючі процеси реформування органів публічного управління в досліджуваній сфері. Так, лише за останні 10 років уже тричі було реформовано «профільне міністерство» (з вересня 2019 р. це Міністерство енергетики та захисту довкілля України), здійснено численні трансформації відповідних органів природоресурсного управління й контролю, які належать до основних суб'єктів адміністративно-деліктного провадження, що знижує ефективність реалізації державної політики з попередження та профілактики адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля.

Саме тому вирішення проблеми адміністративної деліктності загалом та у сфері захисту довкілля зокрема залишається актуальним. Необхідно зазначити, що питанню подолання проблем забезпечення ефективності функціонування органів публічного управління присвячено наукові праці В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахраха, К.С. Бельського, Ю.П. Битяка, С.М. Братуся, М.Ю. Віхляєва, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, В.І. Димченка, Є.В. Додіна, Л.В. Ковалю, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, Є.В. Курінного та багатьох інших учених. Окремі питання оптимізації механізмів адміністративної відповідальності знайшли відображення в дослідженнях В.М. Бевзенка, І.В. Болокан, В.В. Доненка, Ю.А. Дорохіної, А.Т. Комзюка, Ю.Х. Куразова, Є.В. Курінного, Д.В. Лученка, М.М. Лученко, Р.С. Мельника та інших науковців. Необхідно зазначити, що питання юридичної відповідальності у сфері охорони довкілля як складника політики раціонального використання

природних ресурсів розглядали в межах еколого-правової науки В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, М.В. Краснова, А.М. Мірошніченко, Ю.С. Шемшученко та інші автори. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням безпеки природокористування, раціонального використання природних об'єктів і природних ресурсів, досліджено у працях Н.Ю. Задираки, Н.В. Коваленко, І.А. Куян, Ю.О. Легези, О.Ю. Салманової, А.В. Хоменка та інших учених. Однак представниками юридичної науки безпосередньо питання оптимізації відповідальності у сфері охорони довкілля в умовах триваючих євроінтеграційних процесів з акцентом на специфіці адміністративно-правового регулювання не піднімалося.

Вищезазначене свідчить про доцільність та актуальність активізації наукових і науково-практичних досліджень, спрямованих на вирішення завдань з оптимізації механізму адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація спрямована на досягнення цілей Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 р., затвердженої Законом України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII; Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 797-р, тощо. Дисертацію виконано в межах Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Національною академією правових наук України 03 березня 2016 р., планів наукових досліджень Запорізького національного університету на 2015–2019 рр., комплексних наукових проєктів «Основні напрямки удосконалення законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U00710) та «Дослідження проблем теорії адміністративного права в умовах глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U00711).

Мета та задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу наявних наукових і нормативних джерел визначити сутність адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні, виявити проблемні аспекти її застосування, а також сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в цій сфері та практики його реалізації.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- встановити сутність категорії «довкілля» як об'єкта адміністративно-правової охорони;
- охарактеризувати нормативно-правові засади застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні;

- окреслити зарубіжні та міжнародні стандарти застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля;
- визначити поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля як підстави застосування заходів адміністративної відповідальності;
- здійснити характеристику об'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля;
- розкрити сутність суб'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля;
- встановити систему адміністративних стягнень за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля як заходів адміністративної відповідальності;
- визначити напрями забезпечення правової ефективності механізму адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з урегулюванням адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні.

Предметом дослідження є адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є система загальнофілософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. До основних методів дисертаційного дослідження віднесено загальнонауковий діалектичний метод, застосування якого дало змогу визначити сутність, матеріальні та процесуальні підстави реалізації адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері охорони довкілля (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3, 3.1). За допомогою методів формальної логіки, зокрема індукції й дедукції, аналізу та синтезу, здійснено характеристику об'єктивних і суб'єктивних елементів адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля (підрозділи 2.2, 2.3). За допомогою системного методу визначено напрями вдосконалення структури адміністративних санкцій за вчинення правопорушень у сфері охорони довкілля (підрозділи 3.1, 3.2). Метод порівняльно-правового дослідження застосовано для аналізу зарубіжного й міжнародного досвіду забезпечення ефективності застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля (підрозділ 2.1). Метод моделювання дав змогу визначити напрями вдосконалення ефективності реалізації механізмів адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля (підрозділ 3.1).

Нормативну основу роботи становить чинне та новаційне законодавство України у сфері охорони довкілля. Для розроблення пропозицій з удосконалення регулювання адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні використано законодавство таких держав, як Республіка Польща, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України в 2010–2020 рр., інформація Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів Міністерства енергетики та захисту довкілля України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби геології та надр України, Державного агентства лісових ресурсів України та інших суб'єктів публічного управління.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних наукових досліджень, що присвячені визначенню особливостей регулювання адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення й висновки, запропоновані особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

– з урахуванням практики Європейського суду з прав людини обґрунтовано доцільність розуміння поняття «довкілля» як сукупності суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням належного та сприятливого рівня життя й здоров'я людини, що перебуває у взаємозв'язку із забезпеченням принципів раціонального використання природних ресурсів і природних об'єктів, вимог екологічної безпеки та благоустрою населених пунктів;

– на виконання вимог Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», Додатку ХХХ до глави 6 «Навколишнє середовище» розділу 5 «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом обґрунтовано доцільність запровадження адміністративної відповідальності за недотримання належного рівня екологічної безпеки здійснюваної діяльності із забудови територій населених пунктів чи іншого використання природних та антропогенних об'єктів, а також за невжиття заходів із забезпечення естетичного складника ландшафтів, що має стосуватися збереження не лише особливо цінних природних територій чи об'єктів історико-культурного призначення, а й будь-якого ландшафту, у тому числі урбаністичного, агроландшафту тощо;

удосконалено:

– аргументацію щодо доцільності запровадження механізму адміністративної відповідальності юридичних осіб у сфері захисту довкілля з урахуванням встановленого позадоговірного публічно-управлінського характеру виникнення відповідних деліктних зобов'язань, визначених особливостей процедури застосування передбачених чинним законодавством України санкцій та наявного спеціального суб'єктного складу таких правовідносин;

– положення щодо встановлення критеріїв малозначності протиправного діяння як підстави застосування до правопорушника підстав звільнення від адміністративної відповідальності. До цих критеріїв віднесено такі: а) встановлений чинним адміністративно-деліктним законодавством України мінімальний розмір штрафних стягнень; б) визначення переліку

способів вчинення правопорушення, застосування яких не заподіює суттєвої шкоди суспільним відносинам та інтересам (зокрема, такими способами не може бути визнано підпал, порушення норм проведення робіт, пов'язаних із геологічною та гірничою розробкою родовища корисних копалин, тощо); в) примирення з постраждалою особою стосовно відшкодування заподіяної шкоди охоронюваним чинним законодавством інтересам, що вимагає законодавчого визначення особливостей здійснення процедури медіації; г) вчинення правопорушення вперше (при цьому воно не завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам); д) можливість і доцільність застосування адміністративного стягнення, що може бути виконано на місці вчинення адміністративного правопорушення; е) встановлений чинними адміністративно-деліктними нормами України скорочений строк розгляду справи про адміністративне правопорушення;

– науково-практичні підходи щодо запровадження механізму адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля, що передбачає перегляд розуміння категорії вини як її складового елементу та встановлення унікальної системи стягнень;

набули подальшого розвитку:

– характеристика міжнародних і зарубіжних стандартів охорони навколишнього середовища, що дало змогу обґрунтувати доцільність реалізації принципу «відповідальність без вини», який встановлюється в положеннях Стокгольмської декларації з навколишнього середовища 1972 р., Додаткового протоколу I 1977 р. до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р., Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р., Всесвітньої хартії природи 1982 р., Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р., Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку 1992 р., Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату 1992 р., Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 р., Орхуської конвенції 1998 р., Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 70/1 від 25 вересня 2015 р.;

– класифікація адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля за такими критеріями, як об'єкт посягання, спосіб здійснення, місце вчинення, час вчинення, знаряддя та засоби вчинення;

– обґрунтування доцільності розроблення та прийняття таких законодавчих актів, як Природоресурсний кодекс України, Містобудівний кодекс України, Кодекс України про адміністративні проступки, Закон України «Про адміністративну процедуру», Закон України «Про медіацію», у яких необхідно визначити ключові засади врегулювання питань благоустрою населених пунктів у частині переробки техногенних та антропогенних відходів, ландшафтного планування забудови територій, забезпечення вимог екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і природних об'єктів, а також здійснення відповідних управлінських процедур.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

- *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень із відповідної проблеми (акти впровадження Запорізького національного університету від 02.03.2020, Університету митної справи та фінансів від 04.03.2020, Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» від 05.03.2020);

- *правотворчій діяльності* – з метою вдосконалення нормативно-правових актів із питань застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення (лист Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 24.04.2020 № 04-27/12-2020/36433);

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності суб'єктів владних повноважень зі здійснення публічного управління у сфері захисту довкілля України (акт впровадження Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 03.03.2020);

- *навчальному процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», а також їх викладання студентам закладів вищої освіти (акт впровадження Запорізького національного університету від 02.03.2020, Університету митної справи та фінансів від 04.03.2020).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки та рекомендації оприлюднено на 4 науково-практичних конференціях: «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 2017 р.); «Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах» (м. Київ, 2020 р.); «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 2020 р.); «Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин» (м. Одеса, 2020 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 5 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, у тому числі основного тексту – 165 сторінок. Список використаних джерел налічує 265 найменувань і розміщений на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, встановлено його зв'язок із науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів та наведено дані про апробацію основних положень дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади дослідження адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Довкілля як об'єкт адміністративно-правової охорони»* встановлено доцільність визначення категорії «довкілля» як об'єкта публічного управління, як об'єкта адміністративних правовідносин, як об'єкта правової охорони й захисту. Підкреслено, що відсутність нормативного закріплення визначення категорії «довкілля» спричиняє триваючі наукові дискусії щодо встановлення його сутності. Виокремлено два наукові підходи до розуміння категорії «довкілля» як об'єкта адміністративно-правової охорони. Так, прихильники широкого розуміння категорії «довкілля» (Ю.С. Шемшученко, В.К. Матвійчук, А.О. Матвійчук, В.В. Іванюшенко, Ю.О. Легеза, А.В. Хоменко та інші) визначають його як сукупність природних та інших соціальних факторів, що впливають на умови життєдіяльності людини. Натомість в основу вузького підходу до визначення сутності категорії «довкілля» дослідники (наприклад, Р.С. Кірін, С.В. Кліменко, Н.В. Коваленко, Я.О. Берназюк та інші) кладуть застосування її розуміння як сукупності природних ресурсів і природних об'єктів.

Обґрунтовано доцільність розуміння правової категорії «довкілля» як сукупності природних та соціально-природних об'єктів, які оточують людину, впливають на сприятливість рівня її життя та забезпечення її соціальних прав, зокрема права на здоров'я, а також позначаються на формуванні благоустрою населених пунктів.

Встановлено, що чинне адміністративно-деліктне законодавство України характеризується наявністю в ньому застарілих складів адміністративних деліктів, незбалансованістю розмірів і видів адміністративних стягнень, що застосовуються, та низкою інших проблем. Підкреслено, що реформування адміністративно-деліктного законодавства України є триваючим процесом. Так, у проекті Кодексу України про адміністративні проступки 2004 р. запропоноване подолання наявної безсистемності адміністративних стягнень шляхом їх деталізації (з 8 до 14) за рахунок запровадження системи стягнень, доцільність яких визначено як заходи адміністративної відповідальності юридичних осіб; такий підхід є відображенням уже наявного переліку адміністративних санкцій, однак розпорошених і включених до структури некодифікованих законодавчих актів.

У *підрозділі 1.2 «Нормативно-правові засади застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту*

довкілля в Україні» до системи нормативно-правового регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля віднесено сукупність законодавчих і підзаконних національних актів та міжнародних нормативно-правових актів, до яких, зокрема, належить Декларація з проблем навколишнього середовища 1972 р., де визначені принципи захисту довкілля. У документі виокремлені такі засади: 1) принцип забезпечення безпеки використання природних ресурсів, у тому числі вжиття заходів із їх відновлення шляхом оптимізації здійснення публічного управління та контролю; 2) принцип упровадження відновлювальних джерел виробництва енергії; 3) принцип невідворотності відповідальності людини за збереження природних ресурсів і природних об'єктів; 4) принцип раціонального використання невідновлювальних природних ресурсів; 5) принцип підвищеної відповідальності за забруднення довкілля та невжиття заходів щодо зменшення шкідливого токсичного впливу на нього; 6) принцип запобігання поширенню порушень, пов'язаних із забрудненням морів та знищенням водних живих ресурсів; 7) принцип пріоритетності соціально-економічного розвитку суспільства, результатом якого має бути забезпечення гідного рівня життя людини; 8) принцип поєднання економічної вигоди та раціонального використання природних ресурсів; 9) принцип упровадження благоустрою населених пунктів із метою вирішення завдання забезпечення гідного рівня життя людини й суспільства загалом; 10) принцип забезпечення ефективної демографічної політики, реалізація якої не заподіює шкоди навколишньому природному середовищу; 11) принцип обов'язковості екологічної освіти населення незалежно від вікового критерію; 12) принцип рівності суб'єктів механізму захисту довкілля; 13) принцип динамічності у визначенні правового регулювання механізмів відповідальності у сфері захисту довкілля тощо.

Наголошено на тому, що адміністративно-правові норми, які встановлюють механізм застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля, мають переважно бланкетний характер, що вимагає від суб'єкта адміністративно-деліктного провадження реалізації нормативно-правових актів не лише законодавчого, а й підзаконного рівня.

До системи нормативно-правового регулювання відносин у сфері захисту довкілля віднесено також практику Європейського суду з прав людини. Зокрема, відповідно до змісту окремих його рішень визначено, що порушення права на безпечне довкілля своїм безпосереднім наслідком має порушення права людини на здоров'я, на її приватне й сімейне життя, оскільки таке порушення шкодить добробуту людини (справа «Tatar v. Romania»). Наголошено на необхідності подолання проблеми гармонізації національного законодавства з питань застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля відповідно до міжнародних і європейських стандартів шляхом його систематизації (у вигляді інкорпорації, консолідації та кодифікації).

У підрозділі 1.3 «Зарубіжні та міжнародні стандарти застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля» визначено, що розвиток міжнародно-правових систем захисту довкілля в сучасних реаліях характеризується виробленням програмного спрямування розвитку публічного управління, спрямованого на екологізацію виробництва, коли пріоритетним є забезпечення життя й здоров'я людини, а не підвищення прибутку виробництва. Підкреслено, що запровадження моделі екологізації виробництва вимагає перегляду концептуальних міжнародних і зарубіжних стандартів захисту довкілля. На підставі здійсненого аналізу зарубіжних стандартів застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля визначено доцільність запровадження в Україні відповідальності без вини в разі заподіяння шкоди довкіллю.

Встановлено, що до загальноновизнаних світових стандартів застосування механізмів юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері охорони довкілля належить виділення декількох форм і видів такої відповідальності відповідно до положень актів національного законодавства. Визначено, що поширеною правозастосовною практикою встановлення заходів відповідальності є не лише застосування норм деліктного законодавства, що має характер особистих і майнових обмежень, а й безумовне їх поєднання з компенсаційним механізмом відшкодування заподіяної довкіллю шкоди.

Встановлено, що застосування заходів міжнародно-правової відповідальності належить до юрисдикції Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного трибуналу Організації Об'єднаних Націй з морського права, органу щодо розв'язання спорів Світової організації торгівлі, Європейського суду з прав людини та інших міждержавних інституцій.

Підкреслено, що відповідно до міжнародних стандартів застосування заходів відповідальності за заподіяння екологічної шкоди («liability») на міждержавному рівні відбувається в межах здійснення переговорних процедур та здебільшого не є предметом позовного провадження в міжнародних судових інституціях.

Розділ 2 «Матеріальні підстави застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Адміністративні правопорушення у сфері захисту довкілля як підстава застосування заходів адміністративної відповідальності: поняття, ознаки та види» встановлено, що наявні проблеми правозастосування заходів адміністративної відповідальності пов'язуються з недосконалістю чинного законодавства України, яке не враховує сучасні реалії та потреби забезпечення охорони довкілля, що зумовлюється насамперед безумовною застарілістю його норм, а також домінуванням «пострадянських» підходів до його структурної побудови, наприклад структури Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Адміністративні правопорушення у сфері захисту довкілля класифіковано за такими критеріями: 1) за об'єктом посягання: а) адміністративні правопорушення у сфері використання природних ресурсів (адміністративні правопорушення у сфері використання земельних ресурсів, надр, лісових та/або рослинних ресурсів, водних ресурсів, охорони атмосферного повітря, тварин); б) сукупність диференційованих об'єктів (до них належить перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (ст. 91-2 КУпАП)); в) невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст. 91-1 КУпАП); г) відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст. 91-4 КУпАП); д) порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини (ст. 92 КУпАП); е) порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи (ст. 92-1 КУпАП); є) порушення вимог екологічної безпеки антропогенного навколишнього середовища (зокрема, порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення (ст. 82 КУпАП); порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи несвоєчасне подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82-1 КУпАП) тощо); ж) порушення правил і стандартів забудови населених пунктів (порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів (ст. 152 КУпАП); знищення чи пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення в межах населених пунктів та за їх межами, що не віднесені до лісового фонду (ст. 153 КУпАП)); 2) за способом здійснення: а) у формі здійснення активних дій; б) шляхом бездіяльності; в) змішані; 3) за місцем вчинення: а) адміністративні правопорушення, вчинені на території населених пунктів; б) адміністративні правопорушення, вчинені на території об'єктів природо-заповідного фонду; 4) за часом вчинення (наприклад, вчинення полювання в нічний час); 5) за знаряддям і засобами вчинення (застосування заборонених для використання пестицидів, агрохімікатів тощо).

У *підрозділі 2.2 «Характеристика об'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля»* до елементів складу адміністративного правопорушення у сфері захисту довкілля віднесено об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. На підставі врахування концептуальних галузевих положень щодо розуміння об'єкта адміністративного правопорушення (представлених, зокрема, у роботах О.В. Белікова, В.М. Гарашука, В.В. Доненка, Є.В. Курінного, А.Т. Комзюка, Ю.О. Легези, Ю.С. Назар, Т.О. Коломоєць, І.А. Куян та інших учених) запропоновано його авторське визначення та класифікацію (безпосередні, видові та родові об'єкти).

З огляду на зарубіжний досвід правового регулювання адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля Федеративної Республіки Німеччина, Латвійської Республіки, Французької Республіки та на підставі здійсненого аналізу безпосередніх об'єктів адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля встановлено необхідність виключення низки положень КУпАП задля усунення дублювання адміністративно-деліктних норм (наприклад, обґрунтовано доцільність виключення ст. 52 КУпАП «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель», ст. 53-3 КУпАП «Зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу», ст. 53-4 КУпАП «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель» як таких, що дублюють ст. 53 КУпАП «Порушення правил використання земель»).

Визначено, що складниками об'єктивної сторони адміністративних правопорушень у сфері охорони довкілля є спосіб, місце, час, знаряддя та засоби їх вчинення. Встановлено, що способами вчинення адміністративного правопорушення у сфері охорони довкілля є: а) активні дії – вчинення правопорушником власної діяльності, що за своєю сутністю суперечить вимогам чинного законодавства (наприклад, незаконне вивезення з України та ввезення на її територію об'єктів тваринного й рослинного світу (ст. 88 КУпАП)); б) пасивні дії – бездіяльність, що виявляється у протиправному утриманні від вчинення певних правомірних дій (наприклад, невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст. 90-1 КУпАП); приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3 КУпАП) тощо); в) змішаний спосіб, що передбачає протиправне поєднання активних і пасивних дій (наприклад, порушення правил землеустрою (ст. 55 КУпАП); порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ (ст. 78-1 КУпАП) тощо).

У підрозділі 2.3 «Характеристика суб'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля» встановлено, що відповідно до чинного національного законодавства України заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення у сфері захисту довкілля застосовуються до фізичних осіб, серед яких виділено умовні групи, класифіковані за їхнім правовим статусом, а саме: фізичні особи (суб'єкти загальної адміністративної відповідальності) та посадові особи органів державної влади й місцевого самоврядування чи інших уповноважених суб'єктів публічного управління (суб'єкти спеціальної адміністративної відповідальності).

Наголошено на тому, що наявна законодавча конструкція категорії «суб'єкт адміністративного правопорушення» є відносно застарілою та вимагає наявності в особи такого критерію деліктоздатності, як її осудність і психічне

ставлення до вчиненого діяння, що фактично унеможлиблює її застосування до юридичних осіб. Встановлено, що фактичною нормативно-правовою основою реалізації механізму адміністративної відповідальності юридичних осіб є положення чинних законів України «Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування», «Про виключну (морську) економічну зону», «Про ринок електричної енергії», «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» тощо. Підкреслено, що встановлені зазначеними законодавчими актами відповідні штрафні санкції сплачуються на рахунок державного бюджету України, мають характер заходів державного примусу, застосовуються суб'єктами владних повноважень із дотриманням вимог відповідних адміністративних процедур, на підставі чого обґрунтовується доцільність їх визначення як складника адміністративно-деліктного законодавства. Акцентовано увагу на тому, що перешкодою для запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб є застаріла правова конструкція щодо розуміння суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення стосовно необхідності встановлення психічного ставлення особи до вчиненого діяння, що є негативною «радянською» спадщиною та не відповідає сучасним європейським стандартам правозастосування.

Аргументовано, що з огляду на неможливість застосування до юридичної особи категорії «психічне ставлення» неприйнятним є й застосування категорії «вина» в розумінні чинного адміністративно-деліктного законодавства України. Наголошено на тому, що запровадження інституту адміністративної відповідальності пов'язується з проблемою переосмислення категорії вини як характерної ознаки суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення. Встановлено, що визначення вини юридичної особи поєднується з встановленням вини фізичної особи, діяльність якої пов'язана з настанням негативних протиправних наслідків. Обґрунтовано, що діяльність юридичної особи так чи інакше зумовлюється діями її працівників, і встановлення вини, її форми насамперед характеризують діяльність людини як складової частини колективного утворення чи організації.

Розділ 3 «Правова ефективність адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Система адміністративних стягнень за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля як заходів адміністративної відповідальності» визначено, що реалізація функцій і цілей адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля залежить від ефективності застосування системи адміністративних стягнень, її оптимізації в умовах сучасних реалій. З'ясовано, що основними функціями адміністративної відповідальності є виховання особи, відновлення попереднього становища, що існувало до вчинення адміністративного делікту, та покарання правопорушника, а її додатковими функціями є реалізація функцій загальної та спеціальної превенції. На підставі здійсненого аналізу результатів наукових

розробок А.П. Гетьмана, І.А. Куян, Н.Р. Кобецької, М.В. Красної, Ю.О. Легези, А.М. Мірошніченка, О.Ю. Салманової та інших авторів із питань вирішення проблеми впровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення правопорушень у сфері охорони довкілля визначено, що підставою для ефективності здійснення таких механізмів є те, що вони мають реалізовуватися в разі вчинення порушення правил і стандартів дозвільно-ліцензійної діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів, а не за порушення господарсько-договірних зобов'язань. Аргументовано, що визначальною ознакою, яка свідчить про адміністративний характер застосовуваних до юридичних осіб санкцій загалом та у сфері захисту довкілля зокрема, є те, що уповноваженим органом для їх реалізації визначено відповідний орган державної влади, а не контрагента за господарсько-правовим договором або іншого учасника господарсько-правового зобов'язання. Встановлення чинним законодавством мінімального й максимального розміру адміністративно-господарських санкцій визначене як аргумент їх віднесення до системи заходів адміністративної відповідальності.

Визначено, що реалізації такої функції адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля, як функція загальної та спеціальної превенції, сприяє реалізація адміністративної процедури оцінки впливу на довкілля. Аргументовано, що для забезпечення ефективності реалізації попереджувальних і припиняючих заходів державного примусу необхідне визначення підстав застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення стандартів здійснення таких адміністративних процедур, як інвентаризація, моніторинг та аудит природних ресурсів і природних об'єктів загальнодержавного значення.

Встановлено, що за вчинення адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля передбачене застосування адміністративних штрафів, які мають характер майнових обмежень. Підкреслено, що адміністративний штраф необхідно відрізнити від накладення фінансових санкцій. Визначено, що застосування адміністративного штрафу спрямоване на реалізацію позитивного державницького впливу на вольовий і майновий стан правопорушника, тоді як пріоритетною ціллю застосування фінансових санкцій до порушника є запровадження механізмів компенсації заподіяних збитків, що виникли внаслідок порушень умов договору та визначених у ньому зобов'язань.

Наголошено на тому, що для підвищення ефективності правозастосування заходів адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля необхідне здійснення перегляду нормативного розміру таксового методу обчислення екологічної шкоди, адже саме такий показник є основою не лише для визначення розміру заподіяних збитків, а й для кваліфікації вчиненого, зокрема, у частині розмежування заходів адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері охорони довкілля.

На підставі здійснення вибіркового контент-аналізу 135 адміністративних справ за 2014–2019 рр., порушених унаслідок здійснення незаконного полювання повторно (ч. 2 ст. 85 КУпАП), зроблено висновок про необхідність

законодавчого визначення критеріїв малозначності протиправного діяння. На підставі здійсненого контент-аналізу встановлено, що частка застосування такого адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права на володіння зброєю, є надзвичайно низькою та становить лише близько 6%, що з урахуванням повторності вчиненого є необґрунтованим пом'якшенням із боку суду застосованих заходів державного примусу. Крім того, в аналізованих матеріалах судових рішень серед доводів, що свідчать про недоцільність застосування такого додаткового адміністративного стягнення судами, не наводиться аргументація щодо того, що полювання й мисливство для правопорушника є основним джерелом забезпечення існування, як того вимагають нормативні положення ч. 4 ст. 30 КУпАП, що свідчить про їх низьку правову ефективність. З метою забезпечення правової ефективності адміністративної відповідальності за порушення режиму використання об'єктів тваринного світу обґрунтовано доцільність запровадження безальтернативного підходу до застосування такого адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права. Крім того, проведений аналіз дав змогу аргументувати висновок про низький рівень професіоналізму посадових осіб правозастосовних органів, що підтверджується результатами судової практики (у 40% розглянутих адміністративних матеріалів про застосування заходів адміністративної відповідальності за повторне незаконне полювання було встановлено відсутність складу адміністративного правопорушення, у 4% справ було закрито провадження через пропущення строків застосування адміністративного стягнення, у 5% матеріалів справу було повернуто на доопрацювання суб'єкту адміністративно-деліктного провадження).

У підрозділі 3.2 «Напрями забезпечення ефективності механізму адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля» встановлено, що розгалуженість системи суб'єктів адміністративно-деліктного провадження у сфері захисту довкілля (до структури якої входять такі органи державної влади, як суди загальної юрисдикції, органи Національної поліції України, Державної служби України з питань праці, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державної служби геології та надр України, Державного агентства рибного господарства України, Державного агентства лісового господарства України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства енергетики та захисту довкілля України, Державної інспекції містобудування України) негативно впливає на забезпечення правової ефективності механізму адміністративної відповідальності, унеможливаючи забезпечення комплексного та сталого підходів до реалізації державної екологічної політики.

Аргументовано, що одним із напрямів забезпечення правової ефективності заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля є визначення як його суб'єкта юридичних осіб – забруднювачів навколишнього природного та антропогенного середовища. Обґрунтовано доцільність внесення змін до ст. 24 КУпАП у частині встановлення системи таких адміністративних стягнень, що можуть бути

застосовані до юридичних осіб, як штраф, позбавлення спеціального дозволу (ліцензії) на використання природних ресурсів, встановлення пролонгованої заборони на отримання спеціального дозволу (ліцензії) на використання природних ресурсів, вилучення незаконно отриманого прибутку (доходу), отриманого у зв'язку з незаконним використанням природних ресурсів чи природних об'єктів, обмеження або зупинення діяльності, ліквідація юридичної особи.

Обґрунтовано доцільність запровадження пролонгованої заборони в майбутньому на отримання спеціального дозволу (ліцензії) на використання природних ресурсів для юридичних осіб, а також позбавлення фізичної особи права займатися відповідними видами діяльності (наприклад, права займатися полюванням) як обов'язкового додаткового адміністративного стягнення протягом певного визначеного строку з моменту притягнення її до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення у сфері охорони довкілля, що дасть змогу підвищити ефективність запобігання таким протиправним проявам.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало в розкритті сутності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні, а також у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства в цій сфері та практики його застосування. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано такі основні висновки:

1. З урахуванням встановленого Конституцією України, європейськими та міжнародними стандартами розуміння людини як основної соціальної цінності обґрунтовано доцільність визначення довкілля як об'єкта адміністративно-правової охорони в розумінні сукупності природних і суспільних факторів, що забезпечують сприятливі умови та результативність життєдіяльності людини.

2. З огляду на бланкетний характер нормативно-правових актів, які визначають застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля, здійснено їх класифікацію за такими критеріями: а) за суб'єктом видання (укази Президента України, постанови Верховної Ради України й Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, розпорядження й накази місцевих державних адміністрацій, рішення та розпорядження органів місцевого самоврядування, накази суб'єктів делегованих повноважень); б) за функціональним змістом (попереджувальні, заохочувальні, правоприсяжучі та правообмежувальні нормативно-правові акти); в) за сферою правового регулювання (акти комплексного середовищезахоронного впливу та акти природоресурсного впливу).

3. Встановлено, що перегляд концептуальних засад застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля передбачає

запровадження двох взаємопов'язаних категорій – «responsibility» (визначена в Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» від 12 грудня 2001 р. № 56/589), що розуміється як вид відповідальності, яка застосовується за вчинення певних дій, наслідком яких є порушення встановлених екологічних обов'язків, та «liability», що розуміється як економіко-правовий компенсаторний механізм, застосування заходів якого сприяє відновленню заподіяної шкоди довкіллю, його об'єктам та ресурсам, а отже, і життю та здоров'ю людини як його складнику.

Акцентовано увагу на тому, що реалізація стандартів «responsibility» передбачає врахування концепції «належної обачливості» (due diligence), змістом якої є обов'язок держав щодо вжиття необхідного комплексу заходів із попередження шкоди екології та навколишньому природному середовищу.

4. Встановлено, що до ознак адміністративної відповідальності у сфері захисту довкілля належать такі риси: а) спеціальний характер адміністративних стягнень (зокрема, встановлення стягнення у вигляді вилучення незаконно здобутих природних ресурсів); б) відсутність між порушником та органом, уповноваженим на застосування заходів адміністративної відповідальності, службово-владного підпорядкування; в) унікальний характер правового регулювання адміністративних правовідносин, що вимагає застосування не лише адміністративних правових норм, а й норм, які мають міжгалузевий характер дії (наприклад, норм земельного, екологічного, інформаційного, природоресурсного, містобудівного законодавства тощо).

5. На підставі визначених загальнотеоретичних наукових підходів до розуміння складу адміністративного правопорушення у сфері захисту довкілля виділено його родовий об'єкт – суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки використання природних об'єктів і природних ресурсів, вжиття заходів із їх відновлення, поліпшення та збереження, а також систему суспільних відносин у сфері благоустрою населених пунктів, дотримання стандартів екологічної безпеки під час експлуатації нерухомих об'єктів. На основі зазначеного авторського підходу названо такі видові об'єкти адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля, як суспільні відносини у сфері охорони природи, використання природних ресурсів охорони культурної спадщини; суспільні відносини у сфері благоустрою населених пунктів; суспільні відносини у сфері стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації.

6. Аргументовано, що встановлення суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у сфері захисту довкілля в разі його вчинення юридичною особою не може пов'язуватися із встановленням психічного її ставлення до вчиненого, що не виключає визначення спрямованості її волі, яке є визначальною характеристикою інтелектуального складника діяльності суб'єктів господарювання у сфері природокористування. Підкреслено, що відмова від такого розуміння суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення вимагає запровадження категорії

«об'єктивна вина», що визначає можливість застосування вини колективного утворення, яким є юридична особа. Запропоновано під об'єктивною виною юридичної особи розуміти вину організації, яка порушує встановлені правила діяльності та до якої можливе застосування адміністративних стягнень, тоді як під суб'єктивною виною пропонується розуміти ставлення цієї організації до вчиненого її співробітником діяння. Отже, основою розмежування відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб є встановлення спрямованості інтересу, який визначає вектор поведінки суб'єкта правопорушення.

7. Встановлено, що обґрунтування доцільності запровадження механізмів адміністративної відповідальності до юридичних осіб як «пріоритетних» правопорушників у сфері захисту довкілля вимагає кореляції розуміння такого адміністративного стягнення, як попередження, в аспекті визначення можливостей його реалізації щодо неживих істот. Аргументовано, що «виховний» вплив може та повинен застосовуватися також до юридичних осіб, і метою такого «виховання» має бути створення умов, за яких для порушника ускладнюється реалізація його протиправних намірів загалом та у сфері охорони довкілля зокрема. Обґрунтовано, що досягнення такого результату в разі встановлення механізму адміністративної відповідальності юридичних осіб – забруднювачів довкілля пов'язується з визначенням у системі адміністративних стягнень такої санкції, як зупинення або анулювання спеціального дозволу на використання природних ресурсів чи природного об'єкта, у тому числі зменшення лімітів на його забруднення. Визначено, що відновлення спеціального дозволу юридичної особи на використання природних ресурсів чи природних об'єктів має передбачати реалізацію підприємством-порушником середовищевідновлювальних заходів, спрямованих на підвищення якості довкілля.

8. На підставі визначеного авторського підходу до розуміння категорії «довкілля» як об'єкта адміністративного правопорушення, що полягає в його розумінні як сукупності природних і природно-соціальних факторів впливу на життєдіяльність людини, обґрунтовано доцільність зміни назви глави 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини» на назву «Адміністративні правопорушення у сфері охорони довкілля», а також включення до її структури статей глави 11 Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині встановлення відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із порушенням встановлених норм забудови населених пунктів як середовища існування людини.

Акцентовано увагу на доцільності визначення як напряду забезпечення ефективності адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля встановлення й дотримання стандартів забудови населених пунктів або використання природних об'єктів із позиції як раціональності, так і створення сприятливих умов для проживання людини, що може бути реалізовано шляхом

встановлення пріоритетності ландшафтного підходу до здійснення територіального планування та подальшої забудови, яке має визначатися як складник забезпечення благоустрою населених пунктів. Підкреслено, що забезпечення ефективності створення сприятливих умов захисту ландшафтів як складової частини довкілля має пов'язуватися із запровадженням механізмів адміністративної відповідальності за порушення вимог ландшафтно-забудови населених пунктів, що заподіює шкоду естетичному сприйняттю навколишнього природного середовища, а отже, негативно впливає на якість життя та здоров'я людини, її культурно-духовний розвиток. На підставі зазначеного запропоновано доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення окремою ст. 92-2 такого змісту: *«Порушення вимог пріоритетності застосування ландшафтного підходу до здійснення територіального планування та подальшої забудови населених пунктів, порушення цілісності природних і природо-антропогенних ландшафтів та комплексів, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та на посадових осіб – від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Хижня Л.Є. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля: стан та перспективи розвитку законодавства України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Vol. 2. P. 246–249.
2. Хижня Л.Є. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за вчинення правопорушень у сфері охорони довкілля. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. Т. 2. С. 96–99.
3. Хижня Л.Є. Систематизація законодавства щодо застосування адміністративної відповідальності за вчинення порушень у сфері захисту довкілля. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXIV. С. 126–133.
4. Хижня Л.Є. Застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні: стан та перспективи правового регулювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 154–157.
5. Хижня Л.Є. Сутність категорії «довкілля» як об'єкта адміністративно-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 80–84.
6. Хижня Л.Є. Напрями удосконалення адміністративно-деліктного законодавства України у сфері захисту довкілля. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування* :

матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 14–15 липня 2017 р. Київ : Центр правових наукових досліджень, 2017. С. 65–69.

7. Хижня Л.Є. Об'єкт адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля. *Правові засади суверенного розвитку України в сучасних умовах* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 січня – 1 лютого 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2020. С. 78–81.

8. Хижня Л.Є. Міжнародні стандарти застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 17–18 січня 2020 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 70–74.

9. Хижня Л.Є. Вина юридичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля. *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13–14 березня 2020 р. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 69–72.

АНОТАЦІЇ

Хижня Л.Є. Адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2020.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження сутності адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні, з'ясовано проблемні аспекти її застосування, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

У роботі встановлено сутність категорії «довкілля» як об'єкта адміністративно-правової охорони. Охарактеризовано нормативно-правові засади застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля в Україні. З'ясовано зарубіжні та міжнародні стандарти застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля. У дисертаційному дослідженні визначено поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля як підстави застосування заходів адміністративної відповідальності. Здійснено характеристику об'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля. Розкрито сутність суб'єктивних елементів складу адміністративних правопорушень у сфері захисту довкілля. Охарактеризовано систему

адміністративних стягнень за вчинення правопорушень у сфері захисту довкілля.

За результатами дослідження обґрунтовано напрями розвитку чинного законодавства України з питань застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля, здійснено аналіз та узагальнення зарубіжного досвіду в цій сфері, а також визначено можливості його адаптації до правової системи України.

***Ключові слова:** адміністративне стягнення, адміністративно-правова охорона, вина, ландшафт, навколишнє природне середовище, склад адміністративного правопорушення, штраф, юридична особа.*

Хижня Л.Е. Административная ответственность за совершение правонарушений в сфере защиты окружающей среды в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Запорожский национальный университет, Запорожье, 2020.

В диссертации проведено комплексное научное исследование сущности административной ответственности за совершение правонарушений в сфере защиты окружающей среды в Украине, выяснены проблемные аспекты ее применения, сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства и практики его применения.

В работе установлена сущность категории «окружающая среда» как объекта административно-правовой охраны. С учетом практики Европейского суда по правам человека обоснована целесообразность определения понятия «окружающая среда» как совокупности общественных отношений, связанных с обеспечением надлежащего и благоприятного уровня жизни и здоровья человека, что находится во взаимосвязи с обеспечением принципов рационального использования природных ресурсов и природных объектов, требований экологической безопасности и благоустройства населенных пунктов.

Охарактеризованы нормативно-правовые основы применения мер административной ответственности за совершение правонарушений в сфере защиты окружающей среды в Украине. Представлена классификация нормативно-правовых актов, определяющих применение мер административной ответственности в сфере защиты окружающей среды, по таким критериям: а) по субъекту издания (указы Президента Украины, постановления Верховной Рады Украины и Кабинета Министров Украины, приказы центральных органов исполнительной власти, распоряжения и приказы местных государственных администраций, решения и распоряжения органов местного самоуправления, приказы субъектов делегированных полномочий); б) по функциональному содержанию (предупредительные, поощрительные, правопрекращающие и правоограничительные нормативно-

правовые акты); в) по сфере правового регулирования (акты комплексного средоохранного влияния и акты природоресурсного воздействия).

Установлены зарубежные и международные стандарты применения мер административной ответственности за совершение правонарушений в сфере защиты окружающей среды. Аргументировано, что к признакам административной ответственности в сфере охраны окружающей среды относятся такие положения: а) специальный характер административных взысканий (в частности, установление взыскания в виде изъятия незаконно добытых природных ресурсов); б) отсутствие между нарушителем и органом, уполномоченным на применение мер административной ответственности, служебно-властного подчинения; в) уникальный характер правового регулирования административных правоотношений, требующий применения не только административных правовых норм, но и норм, имеющих межотраслевой характер действия (такими нормами являются нормы земельного, экологического, информационного, природоресурсного, градостроительного законодательства и так далее).

На основании определенных общетеоретических научных подходов к пониманию состава административного правонарушения в сфере защиты окружающей среды выделен его родовый объект – общественные отношения, связанные с обеспечением безопасности использования природных объектов и природных ресурсов, принятие мер по их восстановлению, улучшению и сохранению, а также система общественных отношений в сфере благоустройства населенных пунктов, соблюдение стандартов экологической безопасности при эксплуатации недвижимых объектов. Осуществлена характеристика объективных элементов состава административных правонарушений в сфере защиты окружающей среды. Раскрыта сущность субъективных элементов состава административных правонарушений в сфере защиты окружающей среды. Охарактеризована система административных взысканий за совершение правонарушений в сфере защиты окружающей среды.

По результатам исследования обоснованы направления развития действующего законодательства Украины по вопросам применения мер административной ответственности в сфере охраны окружающей среды, осуществлен анализ и обобщение зарубежного опыта в этой сфере, а также определены возможности его адаптации к правовой системе Украины.

Ключевые слова: административное взыскание, административно-правовая охрана, вина, ландшафт, окружающая среда, состав административного правонарушения, штраф, юридическое лицо.

Khyzhnia L.Y. Administrative responsibility for committing offenses in the field of environmental protection in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law, information law. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2020.

The dissertation conducted a comprehensive scientific study of the essence of administrative responsibility for committing offenses in the field of environmental protection in Ukraine, clarified the problematic aspects of its application, formulated suggestions for improving existing legislation and the practice of its application.

The essence of the category “environment” as an object of administrative protection is established in the work. The legal framework for the application of measures of administrative responsibility for committing offenses in the field of environmental protection in Ukraine is described. Foreign and international standards are established for the application of measures of administrative responsibility for committing offenses in the field of environmental protection. The dissertation research defines the concepts, signs and types of administrative offenses in the field of environmental protection as a basis for the application of administrative liability measures. The characteristic of the objective elements of the administrative offenses in the field of environmental protection is carried out. The essence of subjective elements of the composition of administrative offenses in the field of environmental protection is revealed. The system of administrative penalties for committing offenses in the field of environmental protection is characterized.

Based on the results of the study, the development directions of the current legislation of Ukraine on the application of administrative responsibility measures in the field of environmental protection are substantiated, the foreign experience in this area is analyzed and generalized, and the possibilities for its adaptation to the Ukrainian legal system are identified.

Key words: *administrative and legal protection, administrative offense, administrative penalty, environment, fault, fine, landscape, legal entity.*

Підписано до друку 01.06.2020. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 0975.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а.

Телефони: +38 (0552) 39-95-80,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.